

Tine Logar

DIALEKTOLOŠKE ŠTUDIJE

Podrobno delo za Lingvistični atlas Slovenije, ki ga je zasnoval, mu napravil načrt in ga v Inštitutu za slovenski jezik pri SAZU vse do smrti vodil prof. Ramovš, odkriva na vsak korak nova lingvistična dejstva, ki jih doslej slovenska dialektologija ali sploh ni poznala ali pa so ji bila poznana samo delno in nepopolno. Zgrešeno bi bilo misliti, da je dialektološko delo, preučevanje slovenskih narečij lingvistični larpurlartizem, namenjen ozkemu krogu za razvoj slovenskega jezika zanimajočih se slavistov in jezikoslovcev, kakor morda misli marsikdo, ki nima vpogleda v to delo. Naloge vsake dialektologije, in seveda tudi slovenske, so širše in pomembnejše. To izhaja že iz dejstva, da so slovenska narečja zgodovinski pojav, ki ga nekoč ni bilo, ki je nato iz določenih razlogov geografsko-klimatske, ekonomske, zgodovinske, socialne, kulturne in politične narave itd. nastal in ki danes iz prav tako določenih razlogov izginja.

Ugotovitev teh vzrokov je za dialektologa mnogo važnejša kot ugotavljanje dejanskega dialektičnega stanja samega, čeprav prvo brez drugega ni mogoče, oziroma je drugo prvemu neogibno izhodišče. Tako pojmovana dialektologija lahko postane nepogrešljiv in eksakten pomočnik kolonizacijskemu, socialnemu, političnemu in kulturnemu zgodovinarju, etnografu, umetnostnemu zgodovinarju itd. Ni najvažnejša ugotovitev, da govore tu tako, tam pa drugače, da je tu n. pr. za prasllovanski *ê* tak in tak refleks, v onem kraju pa drugačen, četudi je za jezikoslovca že to zanimivo; za dialektologa mnogo važnejša je ugotovitev, zakaj je dejansko dialektično stanje tako, kakor ga je ugotovil, zakaj govore tu še tako kot n. pr. na Gorenjskem, tam pa že tako kot na Koroškem, zakaj n. pr. sredi gorenjščine nenadoma naletiš na neki štajerski ali dolenjski jezikovni pojav, zakaj sega beneščina n. pr. prav do Borjane, čeprav je ta danes vezana popolnoma na obsoški predel, zakaj se gorenjščina ni razširila preko Črnilca, medtem ko je v Tuhinjski

dolini ali v Črnem grabnu segla do Motnika oziroma do Trojan, zakaj se savinjščina pri Mozirju nenadoma prelomi v zgornjesavinjski dialekt, zakaj tolminščina na jugu ni segla preko Doblarja, zakaj so po vsej srednji soški dolini ohranjeni izredno stari razvojni stadiji nekaterih glasov, stadiji, ki se tako onstran Doblarja v smeri proti Mostu na Soči kakor tudi v okolici Solkana nenadoma izgube in jih nadomeste razvojno mnogo mlajši glasovi itd., itd.

Taka in podobna so vprašanja, ki jim mora dialektolog posvečati prvenstveno pozornost, ki pa jih lahko zanesljivo reši samo s pomočjo zgodovine in drugih sorodnih znanstvenih panog.

I

DIALEKTIČNA PODOBA ZGORNJE SAVSKE DOLINE

V jezikovnem pogledu nenavadno zanimiva je zgornja savska dolina od Jesenic do Rateč. Znano je, da je bil ta predel slovenske zemlje naseljen kasneje kot Gorenjska do Jesenic. »Od tu navzgor pokrivajo dolino še veliki gozdovi. V doline Karavank prvi Slovenci še ne prodirajo. Preko njih ne segajo v prvih stoletjih zveze s Slovenci na Koroškem, tako da pota preko Podkorena in Ljubelja nimajo v zgodovini slovenskega naseljevanja v prvem razdobju znatnejšega pomena« (dr. M. Kos, Zgod. Slov., str. 41). Danes pa imamo tu močna naseljena središča v *Hrušici*, na *Dovjem* in v *Mojstrani*, v *Rutah*, *Kranjski gori*, *Podkorenu* in *Ratečah*. Vse te vasi so področje mlajše kolonizacije, nedvomno pa je starost njihovega nastanka dokaj različna. Že zato je zanimivo pogledati, kakšna je danes dialektična podoba tega predela.

Začnimo pri Ratečah. Rateče so bile nedvomno naseljene s Koroškega podobno kot Kanalska dolina, kajti rateški govor je še danes tipičen koroškoziljski govor, ki ga cela vrsta pojavov veže na to dialektično bazo in hkrati loči od gorenjskega dialektičnega območja. Tu predvsem še vedno slišimo značilno ziljsko naglaševanje akutiranih dvozložnih in večzložnih besed s toničnim viškom in stranskim poudarkom na zadnjem zlogu: *zbi^ozdā*, *gní^ozdā*, *trí^otā*, *dě^uatā*, *u kótlā* itd. Tu imamo še vedno opraviti z značilno, zlasti ziljščini lastno intenzivno labialno artikulacijo, zaradi katere prehaja psl. *u* pred palatali v *b*: *č^uabě^kkā*, *sm^u bídū*, *drí^obe*, *bí^om*, *bí^otār*, *nebě^stā* itd. Zlasti pa moram poudariti, da psl. *ě* tu reflektira bodisi kot *ĩ^o* bodisi kot *ē*, odvisno od tega, ali je bil stalno dolg ali pa akutiran. To pa je ravno posebnost slovenskih obrob-
nih govorov in seveda tudi ziljščine, medtem ko je gorenjščini popolnoma